

М. Я. Наливайко,

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

СІМЕЙНО-РОДОВІ НАЙМЕНУВАННЯ, МОТИВОВАНІ ОСОБОВИМИ ІМЕНАМИ (НА МАТЕРІАЛІ НЕОФІЦІЙНОЇ АНТРОПОНІМІЇ ЛЬВІВЩИНИ)

У статті розглянуто утворення сімейно-родових найменувань, похідних від імен, та їх функціонування в антропонімійній мікросистемі на матеріалі неофіційної антропонімії Львівщини. Зроблено спробу їх мотиваційної характеристики.

Ключові слова: ім'я, варіант імені, сімейно-родове найменування.

В статье рассматривается образование семейно-родовых именованных, производных от имен, а также их функционирование в антропонимной микросистеме на материале неофициальной антропонимии Львовщины. Сделана попытка их мотивационной характеристики.

Ключевые слова: имя, вариант имени, семейно-родовое именование.

The article deals with the derivation of family and genus nomination, derived from from them names and their functioning in the antroponymic microsystem based on unofficial antroponymy of Lviv region. We attempt to describe their motivative characteristic.

Key words: name, variant names, family-generic name.

Сімейно-родові іменування належать до групових антропонімів, які даються колективам, що виділяються на основі тих чи інших ознак [8, с. 174]. Неофіційні антропоніми, що належать цілій родині, є «елементом давньої системи іменувань» [2, с. 9]. Сімейно-родові іменування дуже стійкі, хоча й уживаються в мовленні рідше, ніж індивідуальні прізвища, вони більш номінативні, за функцією наближаються до прізвищ [6, с. 152]. Такі родові найменування послужили свого часу одним із головних джерел виникнення прізвищ [5, с. 91-109]. Як відомо, неофіційне спадкове найменування, набуваючи статусу сімейного прізвища, з різних причин може перейти до наступного покоління і належати усьому роду. Неофіційне сімейно-родове іменування з часом утрачає свій зв'язок із реальією, покладеною в його основу, втрачає смислову залежність від індивідуального прізвища і стає вуличним прізвищем [3, с. 9]. Так, дослідник сучасної антропонімії І. Сухомлин наводить сучасні українські прізвища цілих дворів: *Ялиничі, Мариничі, Охрімєнки, Гордієнки, Сухомлини, Качани, Гарбузи* і под. [9, с. 31]. П. Чучка, виявляючи специфіку спадкових прізвищ, указує на пряме перенесення готового вже прізвища з однієї особи у колі споріднених осіб. Учений зазначає, що характерною особливістю спадкових прізвищ є те, що багато з них функціонує як групові, тобто колективні. Груповим прізвищем П. Чучка називає таке неофіційне іменування, носієм якого є не тільки один якийсь індивід, а декілька членів колективу, група. Найчастіше ці прізвища об'єднують людей за родинними зв'язками, тим самим виконуючи одну з функцій прізвищ [13, с. 303]. М. Худаш запропонував для таких антропонімів термін «прізвищева назва» [11, с. 100]. Учені кваліфікують такі утворення як сімейно-родові прізвища [4, с. 349]. Дослідники народнопопулярної антропонімії Бойківщини Г. Бучко та Д. Бучко вважають за доцільне сімейно-родові іменування виділяти в окремий клас антропонімів [2, с. 14]. У своїй роботі розглядаємо сімейно-родові іменування як один із класів неофіційної антропонімії.

Метою нашого дослідження є аналіз сімейно-родових найменувань, мотивованих особовими іменами (більше 1000). Такі антропоніми вживаються у множинній формі (наприклад, *Почтарові*). У ролі сімейно-родових іменувань виступають переважно індивідуальні прізвища (*Барани*). На території Львівщини розвиток прізвищ і сімейно-родових найменувань відбувся паралельно, тому ці класи антропонімів переплітаються у неофіційній системі іменування. Інколи інформатори вважають сімейно-родовим іменуванням посесивний дериват від прізвища денотата (пор. *Баранові<Баран, Гінсові<Гінс*). Спадкова назва може збігатися з прізвищем іншого денотата, пор. *Вовкі* (прізвище *Колос*), *Волинці* (прізвище *Зарічний*) і прізвища інших родин *Вовк, Волинець*. Сімейно-родовим іменуванням виступає посесивний дериват від андроніма, утвореного від прізвища, пор. *Біляччини* і прізвище *Біляч, Козутєнчини* і прізвище *Козут*. Рідше функціонує сімейно-родове іменування і прізвище іншої особи в одному селі, яке має спільну твірну основу, але утворене за різними моделями, пор. *Павлішини* і прізвище *Павлюк, Максимішини* і прізвище *Максимів*. Дослідники пояснюють існування неофіційних спадкових антропонімів живучістю традиційної народнорозмовної системи іменувань людей, а також їх диференційною роллю [2, с. 10]. У багатьох селах існує по декілька прізвищ, що належать 10–15 сім'ям. Так, наприклад, у селі Верхобуж 6 родин мають прізвище Мудрий. Серед них розрізняють: *Басі, Бережників, Брунькі, Захарки, Їдуні, Яцкі*.

Лексичну базу вуличних іменувань становлять імена, прізвища, апелятивні означення особи, прізвища. На території Львівщини «кожне з таких найменувань під час закріплення його за першим носієм виконувало неоднакову функцію: одні – особового власного імені, другі – прізвища, треті – апелятивного іменування денотата за його реальними ознаками» [1, с. 26]. У формуванні сімейно-родових іменувань найважливіша роль належить іменам. Ю. Редько зазначав, що коли виникла потреба у розрізненні людей, які мали однакові імена, то першою базою стали переважно імена батька, матері або діда [7, с. 9]. На думку П. Чучки, «... власні особові імена – це не просто один із антропонімних класів слів (поряд із такими класами, як прізвища, прізвища та імена по батькові), а такий клас, що є важливою базою для творення назв інших антропонімних (і взагалі ономастичних класів), а отже, й одним із основних джерел для їх правильного розуміння та витлумачення» [12, с. 21]. Основною лексичною базою для творення вуличних іменувань, як і прізвищ, були християнські імена.

Проаналізовані вуличні назви є прямими або опосередкованими дериватами від християнських імен. В основі сімейно-родових іменувань лежать церковно-християнські чоловічі та жіночі імена, слов'янські автохтонні імена, неукраїнські чоловічі та жіночі імена.

А. Сімейно-родові іменування, в основах яких відображені чоловічі церковно-християнські імена. В основах сімейно-родових іменувань засвідчені такі чоловічі православні імена та їх структурні варіанти: *Андрій, Василь, Григорій, Іван, Михайло, Павло, Роман, Семен, Федір* та ін. В основах сімейно-родових іменувань знаходимо і старі рідковживані імена: *Абрам, Август, Авель, Антрон, Аполінар, Аполоній, Єлсей, Єрос, Іллярій, Лазар, Мойсей, Мусій, Нікон, Самоїл, Соломон*. Вони мотивують по одному іменуванню. Продуктивні імена творять велику кількість сімейно-родових іменувань, наприклад, *Іва́ники* (с. Лешнів Брд, с. Варяж Скл), *Івані́ськові* (с. Петричі Бск), *Іва́нкові* (с. Брюховичі Прм, с. Прибужани КБ), *Іва́шкові* (с. Вузлове Рдх, с. Поздимир Рдх), *Ва́ньові* (с. Болозів Ст. Самб, с. Дидятичі Мст).

Досліджувані неофіційні іменування, в основах яких відображені чоловічі церковно-християнські імена, поділяються на іменування, що відображають повні імена та їх основи, та іменування, в яких відбиті усічені та усічено-суфіксальні варіанти імен. За своєю структурою ці спадкові найменування репрезентують такі моделі: а) повне ім'я в незмінній формі: *Васи́лі* (с. Болозів Ст. Самб, с. Дидятичі Мст, с. Сидорівка Ждч), *Кири́лі* (с. Грушів Дрг, с. Ільник Трк, с. Тростянець Злч), *Трохи́мі* (с. Терновиця Явр), *Фелимо́ни* (с. Ожидів Бск); б) повна іменна основа + квалітативний + патронімний формант: *Демі́д-к-ові* (с. Лагодів Прм), *Дми́тр-ик-ові* (с. Либохора Трк, с. Мохнате Трк), *Іва́н-ик-ові* (с. Ваньовичі Сmb, с. Либохора Трк, с. Страшевичі Ст. Самб), *Лев-к-ові* (с. Паликорови Брд, с. Туринка Жвк); в) повна іменна основа + квалітативний суфікс: *Гаври́л-ки* (с. Вовків Пст, с. Корчів Скл), *Роман-ці́* (с. Мохнате Трк, с. Терновиця Явр).

Наступну групу становлять сімейно-родові іменування, в основах яких відображені усічені та усічено-суфіксальні варіанти чоловічих церковно-християнських імен різних рівнів деривації: *Андру́севі* < *Андрусь* < *Андрій* (с. Полонична КБ, с. Поруденко Явр), *Андру́хові* < *Андрух* < *Андрій* (с. Дідилів КБ, с. Неслуків КБ), *Ва́нькові* < *Ванько* < *Іван* (с. Золочівка Злч, с. Корничі Сmb, с. Новосілки Злч), *Гри́ніки* < *Гриник* < *Григорій* (с. Болозів Ст. Самб, с. Вузлове Рдх, с. Липник Жвк), *Дацько́ві* < *Дацько* < *Данило* (с. Дідилів КБ, с. Красів Мкл, с. Лешнів Брд, с. Ременів КБ), *Кли́мцеві* < *Климцьо* < *Климентій* (с. Дидятичі Мст, с. Побіч Злч), *Лу́цьові* < *Луць* < *Лук'ян* (с. Верчани Стр, с. Лівчиці Ждч, с. Нижнє Синьовидне Скол, с. Побіч Злч), *Ме́лькові* < *Мелько* < *Омелько* (с. Ричагів Мкл, с. Семенівка Пст), *Мисько́ві* < *Мисько* < *Михайло* (с. Брюховичі Прм, с. Заріччя Мст), *Оні́ськові* < *Онисько* < *Онисим* (с. Дідилів КБ, с. Мохнате Трк), *То́ськові* < *Антосько* < *Антон* (с. Бердихів Явр, с. Лагодів Прм), *Ясько́ві* < *Ясько* < *Яків* (с. Дидятичі Мст, с. Дуліби Ждч, с. Мохнате Трк, с. Стільсько Мкл).

Б. Сімейно-родові іменування, в основах яких відображені українські жіночі церковно-християнські імена. У народнопобутовій антропонімі Львівщини сімейно-родових іменувань, мотивованих українськими жіночими церковно-християнськими іменами, небагато. Як відомо, спадкові іменування творилися за іменем чоловіка. Як зазначає І. Фаріон, у кінці XVIII – початку XIX ст. незначною є кількість прізвищевих назв на території Прикарпатської Львівщини, утворених від жіночих церковно-християнських імен. Серед ідентифікацій із суфіксом -к(о) їх не виявлено взагалі; серед прізвищевих назв на -к(а) – 7; серед утворень на -ик – 6 [10, с. 13].

В аналізованих іменуваннях побутують такі спадкові назви, утворені від повних форм: *Варва́рини* (с. Ільник Трк, с. Нагуєвичі Дрг), *Катери́нові* (с. Побіч Злч), *Ольжи́ні* (с. Колодруби Мкл).

На Львівщині наявні сімейно-родові іменування, які відображають усічені та усічено-суфіксальні варіанти жіночих імен: *Анто́цині* < *Антошка* < *Антоніна* (с. Стоянів Рдх), *Ва́рчині* < *Варка* < *Варвара* (с. Княжпіль Ст. Самб), *Га́льчині* < *Галька* < *Галина* (с. Борщів Прм, с. Миколаїв Пст), *Га́пчині* < *Гапка* < *Агафія* (с. Верхобуж Злч, с. Поруденко Явр), *Га́сьчині* < *Гаська* < *Агафія* (с. Голобутів Стр), *Мари́нчині* < *Маринка* < *Марія* (с. Колодруби Мкл, с. Петричі Бск, с. Татаринів Грд), *Мі́льчині* < *Мілька* < *Емілія* (с. Дунаїв Прм, с. Мохнате Трк, с. Страшевичі Ст. Самб), *Насту́ньчині* < *Настулька* < *Анастасія* (с. П'яновичі Сmb, с. Старий Яричів КБ), *Та́ньчині* < *Танька* < *Тетяна* (с. Дунаїв Прм, с. Корчів Скл, с. Лагодів Прм, с. Миколаїв Пст), *Та́цьки* < *Таця* < *Тетяна*, *Фе́ньчині* < *Фенька* < *Федора* (с. Дидятичі Мст), *Ця́ні* < *Цяня* < *Оксана* (с. Пониква Брд).

В. Сімейно-родові іменування, в основах яких відображені неукраїнські чоловічі та жіночі імена. Неукраїнські чоловічі та жіночі імена, покладені в основи сімейно-родових іменувань, свідчать про наявність іноземних етносів на території Львівщини. Польськими іменами мотивовані сімейно-родові іменування: *Зді́слави* – пор. пол. *Zdźław* (с. Поруденко Явр), *Казе́ки* – пор. пол. *Kazimierz* (с. Золочівка Злч), *Яді* – пор. пол. *Jadzia* (с. Пониква Брд). Із єврейським іменником пов'язані сімейно-родові іменування *Абра́мкі* (с. Висоцько Брд), *Авеле́* (с. Заріччя Мст), *Вара́ви* (с. Поруденко Явр). Побутують спадкові назви, мотивовані іменами, що походять із романських та германських мов: німецької: *Йо́ганові* (с. Чорнушовичі Пст), *Рудзі́ки* < *Рудзік* < *Рудольф* (с. Висоцько Брд); англійської: *Дже́ки* (с. Лешнів Брд); французької: *Людді́ки* (с. Суходоли Брд), *Па́трики* (с. Поруденко Явр).

Андроніми служили етимонами багатьох сімейно-родових іменувань: *Вальчи́шині* < *Вальчиха* < *Валько* < *Валентин* (с. Корчів Скл), *Гнаті́шині* < *Гнатиха* < *Гнат* (с. Болозів Ст. Самб, с. Ушковичі Прм), *Грині́шині* < *Гриниха* < *Гринь* < *Григорій* (с. Дидятичі Мст), *Демчи́шині* < *Демчиха* < *Демко* < *Дем'ян* (с. Сасів Злч), *Івані́шині* < *Іваниха* < *Іван* (с. Дидятичі Мст), *Ільчи́шині* < *Ільчиха* < *Ілько* < *Ілля* (с. Нагуєвичі Дрг, с. Полонична КБ), *Кондрати́шині* < *Кондриха* < *Кіндрат* (с. Любеля Жвк), *Кості́шині* < *Костиха* < *Кость* < *Костянтин* (с. Лішня Дрг, с. Поздимир Рдх), *Павлі́шині* < *Павлиха* < *Павло* (с. Липник Жвк, с. Лівчиці Ждч), *Панчи́шині* < *Паньчиха* < *Панько* < *Пантелеймон* (с. Керниця Грд, с. Побіч Злч). Цей словотвірний тип іменувань широко представлений на досліджуваній території.

Отже, неофіційна антропонімія Львівщини представлена широким набором сімейно-родових найменувань, похідних від особових імен.

Умовні скорочення назв районів:

Брд – Бродівський, Бск – Буський, Грд – Городоцький, Дрг – Дрогобицький, Жвк – Жовківський, Ждч – Жидачівський, Злч – Золочівський, КБ – Кам'яно-Бузький, Мкл – Миколаївський, Мст – Мостиський, Прм – Перемишлянський, Пст – Пустомитівський, Рдх – Радехівський, Скл – Сокальський, Скол – Сколівський, Сmb – Самбірський, Стр – Стрийський, Ст.Сmb – Старосамбірський, Трк – Турківський, Явр – Яворівський.

Література:

1. Бучко А. Е. Фамилии Бойковщины в период их становления и в наши дни: дис. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (украинский язык)» / Бучко Анна Евгеньевна. – Ужгород, 1986. – 207 с.
2. Бучко Г. Є. Народно-побутова антропонімія Бойківщини / Г. Є. Бучко, Д. Г. Бучко // *Linguistica slavica* : Ювілейний збірник на пошану І. М. Железняк. – К. : Кий, 2002. – С. 3-14.
3. Козубенко И. И. Антропонимия Среднего Полесья (соотношение неофициальных и официальных именованных) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук : спец. 10.02.02 «Языки народов СССР (русский язык)» / И. И. Козубенко. – К., 1988. – 25 с.
4. Остап Р. І. Корінні і некорінні прізвища / Р. І. Остап // *Українська історична та діалектна лексика: зб. наук. праць*. – Вип. 4. – Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2003. – С. 342-352.
5. Панцьо С. Є. Антропонімія Лемківщини. – Тернопіль : Книжково-журнальне в-во «Тернопіль», 1995. – 128 с.
6. Поротников П. Т. Групповые и индивидуальные прозвища в говорах Талицкого района Свердловской области / П. Т. Поротников // *Антропонимика*. – М. : Наука, 1970. – С. 150-54.
7. Редько Ю. К Сучасні українські прізвища. – К. : Наук. думка, 1966. – 216 с.
8. Суперанская А. В. «Нестандартные» русские фамилии / А. В. Суперанская, А. В. Сулова // *Ономастика и норма*. – М. : Наука, 1976. – С. 59-71.
9. Сухомлин І. Д. Українські прізвиська людей як власні родові назви (Лексико-семантична характеристика процесу творення відіменних чоловічих прізвиस्क у народних говорах Середньої Наддніпрянщини) / І. Д. Сухомлин // *Говори і ономастика Наддніпрянщини*. – Дніпропетровськ, 1970. – С. 30-58.
10. Фаріон І. Д. Українські прізвищеві назви Прикарпатської Львівщини наприкінці XVIII – початку XIX століття (з етимологічним словником) / І. Д. Фаріон. – Львів : Літопис, 2001. – 371 с.
11. Худаш М. Л. До питання класифікації українських прізвищевих назв XIV–XVIII ст. / М. Л. Худаш // *З історії української лексикології*. – К. : Наук. думка, 1980. – С. 96-160.
12. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття. Вступ та імена: конспект лекцій / П. П. Чучка. – Ужгород : Вид-цтво Ужгород. ун-ту, 1970. – 103 с.
13. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора филол. наук : 10.661 «Мови народів СРСР (українська мова)» / Чучка Павло Павлович. – Ужгород, 1969. – 987 с.